

УДК 930.253:[929Самійленко:792

І. С. РЕЗНІК*

**ПОЛІНА САМІЙЛЕНКО – КОРИФЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ.
ДО 130-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
(за документами ЦДАМЛМ України)**

На основі документів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України висвітлено життя і творчість корифея українського театру Поліни Микитівни Самійленко (1889–1984). Особлива увага приділена періоду розквіту театральної кар'єри (1911–1931 рр.) та аналізу документів особового фонду акторки.

Ключові слова: ЦДАМЛМ України; особовий фонд; архівні документи; акторка; театр; «Молодий театр»; театр імені Івана Франка; Лесь Курбас; Амвросій Бучма; Гнат Юра; Поліна Няtko.

1911 рік. Молода маловідома акторка виходить на сцену одного з провінційних театрів грати свою першу велику роль – Аделаїди в «Суєті» за п'єсою Івана Карпенка-Карого. Раптом помічає цуценя в сумочці, покладене туди підступною конкуренткою. Німіє від страху. Ледве видавлює з себе необхідну репліку і при цьому так сильно стискає тваринку, що та її кусає і з вищанням вискакує з сумки. Розгублена акторка бігає по сцені за цуциком і на весь театр його гукає. Публіка «вмирає» від сміху, аплодує, викликає «на біс». Акторка відчуває, що провалила дебют і згорає від сорому. Раптом до неї за кулісами підходить режисер Павло Прохорович і вітає з успіхом: «Молодчина! Який вигляд! Темперамент! Ну, будемо з вас робити героїню, головне – успіх...»¹. Так у м. Армавірі розпочалася професійна кар'єра Поліни Микитівни Самійленко (1889–1984) – видатної акторки героїчного плану, корифея українського театру, заслуженої артистки УРСР (1930), яка стала зіркою «Молодого театру» та Національного академічного театру імені Івана Франка (далі – театр імені Івана Франка).

Поліна Самійленко народилася 16 травня 1889 р. у м. Василькові на Київщині в селянській родині, де окрім неї було ще 11 дітей. Освіту здобувала в церковно-парафіяльній школі, до якої доводилося ходити 4 км. Брала участь у родинних читаннях «Кобзаря», захоплювалася сільськими весіллями і святами, мріяла стати вчителькою. Після закінчення школи навчалася у Васильківському двокласному училищі. Тут

* *Резнік Ігор Сергійович* – кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу використання інформації документів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.

познайомилася з аматорами і виступала на сцені у ролі Агафії Тихонівни у виставі за п'єсою Миколи Гоголя «Одруження». У 1903 р. поїхала до Києва вчитися на народну вчительку. У 1904 р. склала іспити з фаху, але продовжила готуватися до вступу в гімназію.

У Києві не пропускала жодної вистави театру Миколи Садовського, в якому працювала й Марія Заньковецька. «О, ці незабутні образи, якими жила Заньковецька, а з нею і я горіла святим вогнем тої краси, яку тільки геній своєю щедрістю вливає в серця людей!»² – згодом напише акторка в мемуарах.

У 1906 р. Поліна Самійленко вступила до 8-го класу приватної жіночої гімназії Антоніни Бейтель у Києві, але серед дітей аристократів відчувала себе самотньою. Із захопленням переживала події революції 1905–1907 рр., брала участь у таємних зібраннях і читаннях нелегальної літератури.

Навчаючись на економічному факультеті Комерційного інституту, була членкинею студентського драматичного гуртка. Досягши першого успіху, почала брати уроки в Анни Пасхалової, відомої артистки театру «Соловцов». Там познайомилася зі студентом Йоною Шевченком, який діставав їй квитки на всі вистави. Ще ближче вони зійшлися під час практики в Житомирському земстві. Поліна сама запропонувала йому укласти шлюб у 1910 р. у с. Гнідин на Київщині, де жили його родичі. У 1911 р. народила доньку Аллу.

Поліна Самійленко більше не могла продовжувати навчання в інституті, бо цілком захопилася театром і вирішила спробувати свої сили. Як професійна акторка дебютувала в 1911 р. у театрі Павла Прохоровича (м. Армавір), сама шила собі костюми. Переймала акторську майстерність у примадонни Н. Туманової, П. Чалого, Євгена Коханенка. Перша роль – Аделаїди в «Суеті» І. Карпенка-Карого. Акторка вразила публіку зовнішнім виглядом та темпераментом і режисер сказав, що з неї вийде чудова героїня. Однак, сама Поліна захоплено читала статті про Московський художній театр і була розчарована рівнем Армавірського. Вона зрозуміла, що хоче здобути театральну освіту, подякувала Павлу Прохоровичу і поїхала до Києва вчитися.

Не маючи коштів, грала у м. Василькові серед аматорів місцевої «Просвіти», виступаючи режисером і акторкою вистав. Обов'язки матері вже 2-х дітей забирали

П. М. Самійленко з донькою Аллою в театрі П. В. Прохоровича. 1911 р. ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 30. Арк. 1.

багато часу, але не могли приглушити палкого захоплення мистецтвом і бажання стати справжньою акторкою. У цей час вони з чоловіком знайшли в Києві невеликий трикімнатний будиночок на вул. Фундуклеївській, 82, в якому згодом зародився «Молодий театр».

Будинок П. Самійленко, в якому зародився «Молодий театр». Київ, 1915 р.
ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 32. Арк. 1.

У 1915–1918 рр. здобувала театральну освіту в Музично-драматичній школі імені М. Лисенка в Києві. Навчалася малювати сцени в уяві у художника Миколи Бурачека, драми – у Марії Старицької. Близьке виконання ролі Лімерівни у виставі за п'єсою Панаса Мирного на очах у Миколи Садовського стало причиною запрошення до його театру. Однак, під впливом бесід Костянтина Станіславського, прочитаних у журналі «Театр» (він закликав акторів грати по-новому, задовольняти смаки передової громадськості) заявила, що театр Садовського вмирає, і відмовила йому. Разом з акторами-однодумцями, з якими познайомилася у школі, була глибоко переконана: театр мусить бути оновлений та збагачений новими ідеями і до нього має прийти нова генерація митців. Вони воліли створити принципово новий український театр.

16 травня 1916 р. Поліна Самійленко познайомилася з Лесем Курбасом, якого Микола Садовський привіз із Галичини. Темпераментний і освічений, він був ідеальним актором-героєм. Лесь Курбас погодився, що традиції сучасного театру йдуть урозріз із потребами суспільства, стилем і якістю репертуару, сповнені епігонства (творчо неоригінального копіювання гри корифеїв). Вони обговорили концепцію «нового

театру»: це мала бути «правда життя, яку виявлятиме на сцені митець у всьому простому і зрозумілому»³.

Зустріч Поліни Самійленко і Леся Курбаса стала доленосною для них обох і визначальною для подальшого розвитку українського театрального мистецтва. Акторка згадувала: «Ми розмовляли швидко, гаряче і незчулися, як коротка весняна ніч кинула нас в обійми золотого ранку, в усміхнене сонце... Ми одірвалися від наших палких розмов і замилювалися красою весни. Курбас вітав мене з днем народження «Молодого театру»⁴.

Так разом із Йоною Шевченком і Лесем Курбасом Поліна Самійленко стала однією з засновниць «Молодого театру». 18 травня 1916 р. вдома у подружжя зібралися однодумці (майже весь другий курс школи імені М. Лисенка): Степан Бондарчук, Софія Мануйлович, Марко Терещенко, Олімпія Добровольська, Валерій Васильєв, Антоніна Смерека, Галина Прохоренко, Олексій Ватуля, Василь Василько, Павло Долина та А. Луцький і заснували «Молодий театр». Ухвалили статут, розподілили обов'язки. Незабаром до них приєднався художник Анатолій Петрицький, який погодився працювати безкоштовно. Режисером трупи став Лесь Курбас, який пішов із театру Миколи Садовського. Через брак коштів актори проводили репетиції на вулиці та в шорній майстерні.

Прем'єра вистави «Базар» за п'єсою Володимира Винниченка відбулася у серпні 1916 р. у Троїцькому народному домі. У 1917 р. Поліна Самійленко запросила до трупи з Катеринослава Семена Семдора, Гната Юру, Олександра Юрського.

У 1916–1919 рр. акторка щотижня виступала у складі «Молодого театру», виконуючи головні ролі в п'єсах: «Йоля» Єжи Жулавського (прем'єра в 1917 р.), «Тартюф» Ж. Мольєра (Ельвіра), «Гріх» Володимира Винниченка (Марія), «Цар Едіп» Софокла (Іокаста), «Республіка на колесах» Якова Мамонтова (Фенька), «Свята Іоанна» Бернарда Шоу (Іоанна), «Овече джерело» Ф. Лопе де Веги (Лауренсія), «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» Володимира Винниченка (Чорна Пантера). На думку відомого критика тих часів Олександра Кугеля, Поліна з особливим успіхом відзначилася в ролі Пантери⁵. Варто відмітити, що Йона Шевченко неодноразово грав у виставах разом із дружиною, наприклад, роль

П. М. Самійленко. 1916 р.
ЦДАМЛМ України. Ф. 988.
Оп. 1. Од. зб. 29. Арк. 1.

П. Самійленко у ролі
Чорної Пантери
з Л. Курбасом. «Молодий
театр». 1917 р.
ЦДАМЛМ України. Ф. 988.
Оп. 1. Од. зб. 1. Арк. 2.

П. Самійленко у ролі
Марії («Гріх» В. Винниченка).
Прем'єра. «Молодий театр».
1918 р.
ЦДАМЛМ України. Ф. 653.
Оп. 2. Од. зб. 2. Арк. 3.

Інквізитора у п'єсі «Йоля» Єжи Жулавського, роль Мулена у п'єсі «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» Володимира Винниченка тощо.

За словами Поліни Самійленко, у «Молодому театрі» «...в проміжку між вікном і підлогою сцени, між бутафорськими квітами... ось у цьому вузькому просторі треба було збудувати такої великої значимості мізансцени, щоб висловити святі почуття, натхнені романтичною драмою!»⁶.

29-річний Леся Курбас був учителем для інших, запропонував ставити античну класику (перша спроба – «Цар Едіп») і наставляв невідступно дотримуватися обраного шляху: «Своїм натхненням у роботі, своїм бунтарством, що завжди кипіло в Курбасові проти безпринципності, обивательщини, міщанства, він впливав і на нас, митців сцени, виховував»⁷.

Восени 1918 р., під час гастролей у театрі Стамерова, культурна Одеса захоплено аплодувала новому театру, що виривався з лабет провінційної замкненості й прагнув якнайшвидше опанувати здобутки світового мистецтва.

У квітні 1919 р. «Молодий театр» об'єднали з Першим Державним драматичним театром УСРР імені Т. Г. Шевченка. Актори з різних труп не могли порозумітися між собою і виникало різноголосе стовпотворіння. Тому, коли влітку 1919 р. Київ захопили денікінці, більшість «молодотеатрівців» поїхала до Нового Львівського театру, де наприкінці 1919 р. влилася в колектив Амвросія Бучми, який став новим партнером Поліни Самійленко замість Леся Курбаса. Він захоплював її своїм талантом. Невдовзі вони побралися.

У 1920 р. Поліна Самійленко вступила до складу новоствореного театру імені Івана Франка на чолі з Гнатом Юрою і Амвросієм Бучмою у Вінниці. Відзначивши Гната Юру як чудового організатора і будівничого нового

П. Самійленко у виставі «Тартюф» Мольєра. «Молодий театр». 1918 р.
ЦДАМЛМ України. Ф. 658. Оп. 2. Од. зб. 1277. Арк. 1.

театру, «молодотеатрівці» разом із тим відчували брак свіжих ідей, тому в серпні 1921 р. група з 17-ти акторів відокремилася і зорганізувалася у власний театр-студію імені Івана Франка.

У 1921 р. студія Амвросія Бучми переїхала до Черкас, а потім – до Херсона, де розпалася через хворобу Поліни. Подружжя повернулося до Києва, де в 1923 р. вступило до театру-студії Леся Курбаса «Березиль». У 1924–1926 рр. акторка виступала у складі Одеського театру ім. І. Франка. У 1926 р. разом із Амвросієм Бучмою переїхала до Харкова (головна роль – Ярославни у драмі Івана Дніпровського «Яблуневий полон») (1926).

З осені 1927 р. до весни 1928 р. Поліна Самійленко працювала у Львівському державному українському драматичному театрі імені Марії Заньковецької, очолюваному Борисом Романицьким. З 1928 р. – в Одеському музично-драматичному театрі з новим партнером Юрієм Шумським (худ. керівник Марко Терещенко). У 1930 р.

П. Самійленко у ролі Ельміри,
С. Семдор у ролі Тартюфа
у виставі «Тартюф». 1919 р.
ЦДАМЛМ України. Ф. 658.
Оп. 2. Од. зб. 1277. Арк. 4.

П. Самійленко у ролі Ярославни
у виставі «Яблуневий полон».
м. Одеса. 1926 р.
*ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1.
Од. зб. 2. Арк. 3.*

П. Самійленко у ролі Іоанни
у виставі «Орлеанська діва».
м. Одеса. 1925 р.
*ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1.
Од. зб. 2. Арк. 2.*

Поліна Самійленко розлучилася з Амвросієм Бучмою і до 1934 р. грала в театрах Одеси, Кам'янка-Подільського, Проскурова. У липні 1930 р. ледь не залишила театр, пригнічена відсутністю перспектив в Одесі. 6 листопада 1930 р. була удостоєна почесного звання заслуженої артистки УСРР. Розчулена визнанням заслуг, погодилася на турне Донбасом (1930–1931) у складі театру імені В. Блакитного*.

У 1920-х роках актори покоління Поліни Самійленко рідко були прив'язані до одного театру. Тільки в 1930-х роках вони осіли, коли театри перестали бути пересувними і стали стаціонарними. Відтак, у 1934–1947 рр. Поліна Самійленко знову була в складі театру імені Івана Франка, в роки війни працювала у фронтових бригадах. Найкращі ролі цього періоду – Софії у виставі «Останні» (за п'єсою Максима Горького) та Лауренсії («Овече джерело» Ф. Лопе де Веги).

* 2-й пересувний робітничо-селянський театр ім. В. Еллана-Блакитного (від 1933 – робітничо-колгоспний пересувний театр ім. Т. Шевченка) м. Охтирка (нині – Сумська область). На його базі 8 грудня 1930 р. був заснований Тернопільський академічний обласний драматичний театр імені Тараса Шевченка.

П. Самійленко після виходу на пенсію. Санаторій в Гаграх. 7.11.1948 р.
ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 29. Арк. 10.

У 1947 р. Поліна Самійленко вийшла на пенсію. Вона запам'яталася глядачам як одна з найяскравіших акторок героїчного плану свого часу. Подруга і багаторічна партнерка по сцені акторка Поліна Нятко-Табачникова у 1989 р. писала: «Поліна Самійленко – справжня хижа кішка, від якої по спині пробігає мороз. За свій довгий вік я не зустрічала актриси такого великого сценічного темпераменту»⁸.

У 1960-х роках Поліна Самійленко займалася написанням мемуарів (видані у Києві 1970 р. під назвою «Незабутні дні горінь»). Її земний шлях завершився 1 грудня 1984 р. у м. Києві.

Документи, що зберігаються у фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України), дають змогу прослідкувати майже всі важливі події життя і творчості Поліни Самійленко. Особливо детально висвітлені її юність і молодість – періоди найбільш активної театральної діяльності.

У ЦДАМЛМ України зберігається особовий фонд Поліни Микитівни Самійленко (ф. 988), що налічує 35 од. зб. за 1911–1984 рр. Документи були передані на постійне зберігання до ЦДАМЛМ України Поліною Самійленко особисто у 1970 та 1982 рр. Фонд невеликий за обсягом, але дуже змістовний і складається з різноманітних документів.

Перша група документів – «Творчі матеріали» – містить надзвичайно цінні фотографії і спогади актриси, які відтворюють її життєвий і творчий шлях та епоху активного театрального будівництва в Україні в цілому.

Перші 2 справи містять оригінали та копії фото Поліни Самійленко в ролях у «Молодому театрі»⁹: у ролі Чорної Пантери з Лесем Курбасом (п'єса «Чорна пантера і Білий ведмідь» Володимира Винниченка, 1917 р.), у ролі Марії (п'єса «Гріх» Володимира Винниченка, прем'єра, 1918 р.) та у виставах театру імені Івана Франка за 1920–1939 рр.¹⁰: «Йоля» Є. Жулавського (у ролі Йолі, 1920), «Яблуневий полон» (Ярославна, 1928), «Загибель ескадри», «Богдан Хмельницький» (Варвара) та в Одеському державному драматичному театрі («Орлеанська діва», у ролі Святої Іоанни, 1924–1925; «На кам'яній горі», 1927).

На наш погляд, найбільш цінною для дослідників історії театру є група документів, що об'єднує спогади та щоденники Поліни Самійленко (од. зб. 5–12). Насамперед, варто відзначити мемуари, що були видані у 1970 р. під назвою «Незабутні дні горінь». Вони збереглися у кількох варіантах: фрагменти раннього варіанту під назвою «Спогади про свій творчий шлях»¹¹ (1968 р., рукоп., маш.); рукописна версія («Незабутні дні горінь», 1960-ті роки)¹² та 2 машинописні варіанти 1966 р.: чорновий та з правками і скороченнями¹³.

У цих документах містяться детальні спогади акторки про різні періоди її життя: 1) кінець XIX ст. – 1915 р. – про дитинство і юність, навчання, захоплення театром Миколи Садовського, знайомство з Йоною Шевченком, перші спроби виступів у театрах; 2) створення і діяльність «Молодого театру» (1916–1919); 3) 1920–1931 рр. – про роботу в театрі імені Івана Франка та інших театрах 1920-х років, перехід до Одеської держдрами у 1928 р. і гастролі Донбасом у 1930–1931 рр.

Основна увага приділена розповідям про заснування і розбудову театрів, участь акторки у створенні «Молодого театру», її зустрічі з цікавими для неї людьми, знакові театральні постановки Леся Курбаса, творчі пошуки і маловідомі театральні події. Ці спогади становлять значний інтерес не лише для мистецтвознавців, а й широкого кола осіб як документ епохи, адже розповідь починається з кінця XIX ст. і доходить до 1930-х років, змальовуючи соціально-економічні і суспільно-політичні умови, за яких формувалася українська інтелігенція. Вони надзвичайно цінні також тим, що, будучи сучасницею і колегою таких харизматичних постатей як Лесь Курбас, Амвросій Бучма, Гнат Юра, Анатолій Петрицький та інших корифеїв театру, Поліна Самійленко описує риси їхніх характерів, потаємні думки і мрії щодо майбутнього українського театру, висвітлює найтонші грані їхнього акторського та режисерського таланту.

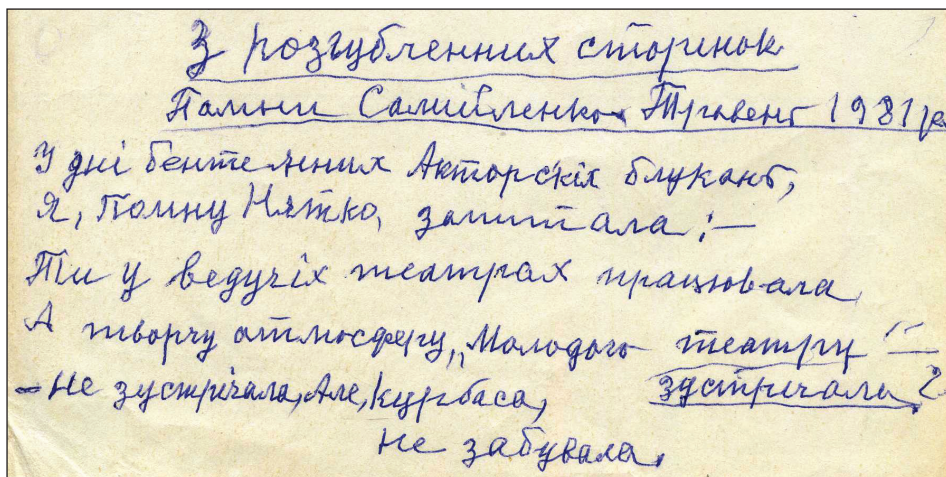
Подібного роду інформаційну цінність мають спогади Поліни Самійленко про створення театру імені Івана Франка¹⁴, написані у 1960–1970-х роках. Окрім спільних із згаданими вище мемуарами фрагментів, вони містять більш детальний опис останнього року роботи акторки в «Молодому театрі», невдалого його об'єднання у березні 1919 р.

з іншими групами акторів у Перший Державний драматичний театр УСРР ім. Т. Г. Шевченка, її перехід до Львівського театру та театру імені Івана Франка, цікаві порівняння принципів роботи цих театрів із «Молодим театром», творчі пошуки Гната Юри і Амвросія Бучми.

Важливим доповненням до попередніх документів є спогади про Леся Курбаса¹⁵, в яких більш детально описані риси характеру, зовнішність, висловлювання, мрії митця, витоки його творчих задумів. Поліна Самійленко аналізує особливості його підходу, педагогічні здібності щодо формування єдиного колективу, успіхи і помилки, а також причини того, чому саме він серед усіх театральних діячів підготував найбільшу кількість здібної молоді.

Цікавим документом є щоденник Поліни Самійленко¹⁶ (авт., 1941–1982 рр.), що складається з 2-х невеличких блокнотів. Перший містить записи кінця 1970-х років про Леся Курбаса, деякі вистави, прихід денікінців і закриття всіх театрів, вірші і уривки реплік, другий – спогади про події 1941 р. і записи про події 1980–1982 рр.: дружбу з Поліною Нятко-Табачниковою, захоплення від нарису А. Петрова і А. Єфремова про театр, враження від відвідання святкування ювілею театру в 1980 р., спогади про дитинство та Леся Курбаса.

Поліна Самійленко також у 1970–1980-х роках виступала рецензентом історичних фільмів та праць дослідників історії театру. Зокрема, у фонді зберігається її відгук на кандидатську дисертацію Раїси Скалій «Молодий театр» від 13 березня 1973 р. та рецензія на фільм «Біг» режисерів Олександра Алова і Володимира Наумова (1970)¹⁷. Ще одним цікавим документом, що висвітлює діяльність акторки у 1970-х роках, є її записна книжка¹⁸ з автографами віршів: власних та онуки Оксани за 1972–1978 рр.

Сторінка з щоденника П. М. Самійленко. Авт. 1981 р.
ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 11. Арк. 35.

Друга група документів фонду № 988 (од. зб. 13–17, 25–28) – це частина епістолярної спадщини Поліни Самійленко за 1965–1981 рр. Зокрема, зберігся її лист до Валерія Гайдабури з порадою звернутися за спогадами про Єлизавету Хуторну до Поліни Нятко (маш., 1970-ті) (од. зб. 13). Також є 5 листів до неї від різних осіб: лист Валерія Гайдабури з проханням поділитися спогадами про творчий шлях артистки Єлизавети Хуторної (1970-ті рр.) (од. зб. 14), лист Поліни Нятко з особистих питань (авт., 30.04.1973) (од. зб. 15) та 3 листи від невстановлених осіб із відгукми про вистави: «Йоля», «Цар Едіп» (од. зб. 16). Також у фонді відклалися листи від установ і організацій до Поліни Самійленко: листи колективу Державного музею театрального, музичного і кіномистецтва УРСР, Ради ветеранів мистецтв із проханням поділитися спогадами про народного артиста СРСР Івана Мар'яненка (1966–1974 рр.) (од. зб. 4); листи колективу Київського державного академічного українського драматичного театру імені Івана Франка до знаменних дат 1970 р. і 1978 р. (од. зб. 26); листи за 1974 р. від Українського театрального товариства з проханням опублікувати спогади (од. зб. 27), а також лист від редакції газети «Культура і життя» з подякою за книгу спогадів від 14.08.1980 р. (од. зб. 28).

До третьої групи документів належать матеріали до біографії Поліни Самійленко (од. зб. 17–24), що засвідчують знакові події з її життя: довідка від 12.11.1952 р. про закінчення Музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка в 1918 р.¹⁹; посвідчення заслуженої артистки УРСР (06.11.1930)²⁰; документи про нагородження орденами, медалями, грамоти за самовіддану роботу в галузі культури від Комітету у справах мистецтва при Раднаркомі СРСР (од. зб. 18); довідки 1945 р., що засвідчують роботу акторки в Уманському музично-драматичному театрі, 1-му Робітничо-Селянському театрі імені І. Франка на Одещині, Одеському державному українському драматичному театрі та Львівському державному українському драматичному театрі імені Марії Заньковецької (од. зб. 20). Серед інших біографічних документів фонду варто виділити також матеріали про оплату праці Поліни Самійленко (витяг із наказу про встановлення оплати за участь у концертах (1943) та заява міністру соціального забезпечення УРСР із проханням відновити підвищену пенсію (1976 р.) (од. зб. 19); 3 характеристики на Поліну Самійленко (1950–1960-і роки) від заслужених артистів УРСР Любові Комарецької, Олександра Романенка та народної артистки УРСР Катерини Осмяловської (од. зб. 22); запрошення Президії Українського театрального товариства Поліни Самійленко від 13.09.1968 р. взяти участь у виїзній науково-творчій нараді «Біля джерел українського радянського театру» (од. зб. 23); заява 1965 р. Поліни Самійленко до видавництва «Мистецтво» з проханням включити її спогади до плану випуску літератури на 1966 р. (од. зб. 24).

П. М. Самійленко з дітьми та чоловіком Й. В. Шевченком. м. Київ. [1917–1919 р.].
ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 30. Арк. 5.

Колектив Кам'янець-Подільського театру. 1925–1926 рр.
ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 31. Арк. 1.

П. Самійленко (третя в нижньому ряду зліва направо)
з акторами Одеської держдрами. Літо 1927 р.
ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 31. Арк. 2.

П. М. Самійленко з сином Ігорем та дочкою Аллою.
м. Київ. 1929 р.
ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 30. Арк. 4.

П. М. Самійленко.
м. Харків, 1933 р.
ЦДАМЛМ України, Ф. 988, Оп. 1.
Од. зб. 29. Арк. 4.

П. М. Самійленко.
м. Харків, 1933 р.
ЦДАМЛМ України, Ф. 988. Оп. 1.
Од. зб. 29. Арк. 7.

До складу фонду також входять образотворчі матеріали (од. зб. 29–31), а саме – індивідуальні та групові фото Поліни Самійленко в житті. Зокрема, од. зб. 29 містить 11 індивідуальних фото за 1916–1990 рр. Особливо цікаві світлини акторки 1933–1935 рр., зроблені у Києві, Харкові, Миргороді.

Цікавими є й групові фото в колі рідних за 1911–1920-ті роки (од. зб. 30, арк. 1–6), що містять зображення дітей Поліни Самійленко та Йони Шевченка.

Групові фото Поліни Самійленко з акторами за 1925–1945 рр. (од. зб. 31, арк. 1–6) цінні тим, що відтворюють вигляд колективу й атмосферу різних театрів України 1920-х років, у яких виступала акторка.

П. Самійленко, Н. Ужвій, Л. Криницька,
Г. Борисоглібська, Н. Шведенко,
Г. Миколенко, Л. Орловська. м. Київ. 1934 р.
ЦДАМЛМ України, Ф. 988. Оп. 1.
Од. зб. 31. Арк. 3.

П. Самійленко з друзями
з фронтової бригади.
3 грудня 1944 р.
ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1.
Од. зб. 31. Арк. 5.

Також на цих фото закарбувалися образи інших відомих акторок (Ганни Борисоглібської, Наталії Ужвій та ін.) і колеги Поліни Самійленко з фронтових бригад.

Окремою складовою ф. 988 є група «Матеріали, що відклалися у фонді» (од. зб. 32–34). Вона включає документи, що опосередковано пов'язані з творчістю Поліни Самійленко: фото будівлі «Молодого театру» 1915 р. та фото українських митців Йони Шевченка, Матвія Драка, Юрія Шумського, Амвросія Бучми, Олексія Ватулі, Гната Юри та інших (од. зб. 32, арк. 1–4).

Також варто згадати про спогади Йони Шевченка «Сучасний український театр (1929), що відклалися у фонді²¹. Це – збірка статей, присвячених історії створення провідних театральних колективів України: театру

Основоположники театру імені Івана Франка: О. Юра-Юрський, ?, Дубчак, М. Драк, А. Бучма, П. Самійленко, О. Ватуля, Г. Юра. Б/д.
ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 32. Арк. 4.

Миколи Садовського (1907), «Молодого театру» (1916), Національного театру (1917) на чолі з Миколою Вороним, Державного драматичного театру (1918), «Березолу» (1922), театрів імені Т. Шевченка, імені Івана Франка (1920) та імені Марії Заньковецької (1922), провінційних робітльтеатрів. Спогади стали своєрідним підручником про тодішній театральний процес в Україні. Також автор дослідив теоретичні аспекти, пов'язані з роллю і місцем театру в житті суспільства. Зокрема, він стверджував, що «Інстинкт театральності – це бойовий інстинкт, що штовхає на поступ, а театр і здатність до театральності – термометр, що показує силу кипіння суспільної енергії та ступінь творчої спроможності даної нації»²². Зазначимо, що перу театального критика належить ще одна книга – «Українські драматурги: театральні-критичні нариси про старі і нові п'єси, придатні для клубної та професійної сцени», що вийшла друком 1928 р. у Харкові у видавництві «Український робітник». Йона Шевченко був арештований у 1937 р., у цьому ж році помер на засланні.

Значну мистецьку цінність становить і ескіз театральної декорації (од. зб. 34) до вистави Лопе де Вега «Фуенте Овехуна» («Овече джерело») у постановці театру імені Франка, що ставилась у 1943 р. в евакуації режисером Гнатом Юрою за участю Поліни Самійленко (у ролі Лауренсії).

Разом із документами Поліна Самійленко передала у 1982 р. до ЦДАМЛМ України 6 музейних предметів – свій наручний годинник,

Ескіз декорації вистави Лопе де Вега «Фуенте Овехуна». 1943 р.
ЦДАМЛМ України. Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 34. Арк. 1.

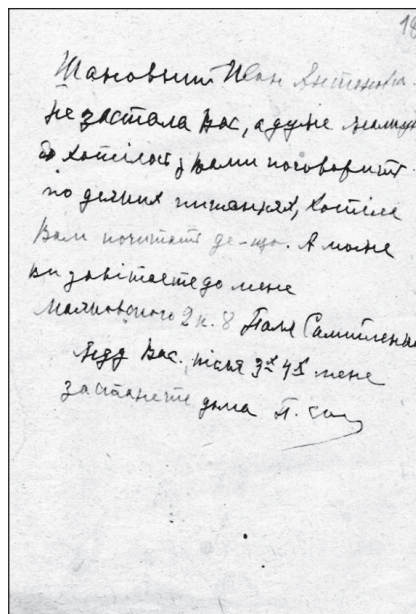
Килимок, вишитий
П. Самійленко хрестиком
на шерстяному полотні. 1934 р.
З музейної колекції ЦДАМЛМ
України. Т-251.

елементи жіночого одягу, домотканий рушник, вишиті нею килимки.

Документи про життя і творчість Поліни Самійленко також відклалися в інших особових фондах ЦДАМЛМ України. Наприклад, в особовому фонді режисера Івана Криги (ф. 32) є лист Поліни Самійленко до нього (од. зб. 38) із запрошенням прослухати її читання. Цей документ цінний, бо є одним із небагатьох автографів актриси, що збереглися.

В особовому фонді письменника Юрія Смолича (ф. 169) відкладалася стаття Поліни Самійленко «З когорти неспокійних»²³, що містить спогади про розвиток театру імені Івана Франка у 1923 р. і мистецькі пошуки у ході розмов із Юрієм Смоличем.

Значна кількість документів зберігається в особовому фонді актора

Лист П. М. Самійленко
до І. А. Криги. Б/д.
ЦДАМЛМ України. Ф. 32. Оп. 1.
Од. зб. 38. Арк. 18.

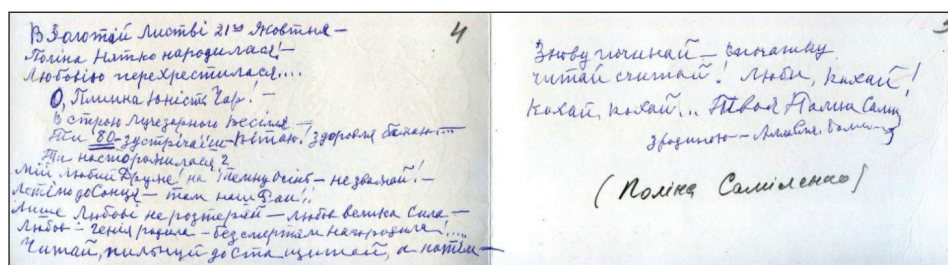

П. Самійленко у ролі Іоанни
(«Свята Іоанна»)
Театр імені Івана Франка. Б/д.
ЦДАМЛМ України. Ф. 1241. Оп. 1.
Од. зб. 379. Арк. 3.

і режисера Василя Василька (ф. 653). По-перше, це – фото П. Самійленко в ролях: Марії у виставі «Гріх» за п'єсою Володимира Винниченка («Молодий театр», Київ, 1918, 1919 рр.)²⁴; Ельміри у виставі «Тартюф» за п'єсою Ж. Мольєра («Молодий театр», 1919 р.) (Семен Семдор – Тартюф, режисер Лесь Курбас)²⁵, по-друге, – 11 рукописів листів 1960-х років Поліни Самійленко до Василя Василька²⁶ та спогади Поліни Самійленко «Мій партнер і учитель Лесь Курбас»²⁷ (маш., 1960-ті роки).

В особовому фонді театрознавця Петра Перепелиці (ф. 1241) збереглося фото Поліни Самійленко у ролі Іоанни у виставі «Свята Іоанна» за п'єсою Бернарда Шоу в театрі імені Івана Франка (разом із Гнатом Юрою).

В особовому фонді акторки Поліни Нятко-Табачникової (ф. 1359) збереглася цікава її стаття «Першопроходець. Самійленко П. М.»²⁸

Привітання від П. М. Самійленко П. М. Нятко-Табачникової
з 80-річним ювілеєм. 1980 р.

ЦДАМЛМ України. Ф. 1359. Оп. 1. Од. зб. 110. Арк. 4-5.

П. М. Самійленко
в житті. 1980 р.
ЦДАМЛМ України.
Ф. 1359. Оп. 1.
Од. зб. 216. Арк. 23.

(маш., 1989 р.); 4 листи від Поліни Самійленко до Поліни Няtko-Табачникової²⁹ (авт., 1975–1980 рр.), а також індивідуальне фото Поліни Самійленко після виходу на пенсію³⁰ (з дарчим написом подрузі Поліні Няtko) та групове фото акторки 1970 р.³¹ (з подругами в Одесі).

Доповненням до комплексу архівних документів є книга спогадів Поліни Самійленко «Незабутні дні горінь» (К., 1970), що зберігається у Фонді друкованих видань ЦДАМЛМ України.

Сподіваємося, що інформаційний потенціал представлених документів зацікавить театрознавців і широке коло поціновувачів українського мистецтва та надасть поштовх до нових досліджень з історії розбудови українського національного театру на основі архівних документів ЦДАМЛМ України.

¹ ЦДАМЛМ України (Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України). Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 7а. Арк. 14.

² Там само. Арк. 6.

³ Самійленко П. М. Незабутні дні горінь. Київ: Мистецтво, 1970. С. 18.

⁴ Там само.

⁵ ЦДАМЛМ України. Ф. 1359. Оп. 1. Од. зб. 34. Арк. 79.

⁶ Там само. Арк. 61.

⁷ Там само. Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 7а. Арк. 72.

⁸ Няtko П. М. «Першопроходець. Самійленко П. М.». 1989 р. // ЦДАМЛМ України. Ф. 1359. Оп. 1. Од. зб. 34. Арк. 79.

⁹ ЦДАМЛМ України. Ф. 1359. Оп. 1. Од. зб. 1. Арк. 1–2.

¹⁰ Там само. Од. зб. 2. Арк. 1–6.

¹¹ Там само. Од. зб. 5. Арк. 1–30.

¹² Там само. Од. зб. 6. Арк. 1–193.

¹³ Там само. Ф. 988. Оп. 1. Од. зб. 7. Арк. 1-296; Од. зб. 7-а. Арк. 1–169.

¹⁴ Там само. Од. зб. 8. Арк. 1–144.

¹⁵ Там само. Од. зб. 9. Арк. 1–83.

¹⁶ Там само. Од. зб. 11. Арк. 1–36.

¹⁷ Там само. Од. зб. 3. Арк. 2; Од. зб. 4. Арк. 1–11.

¹⁸ Там само. Од. зб. 12. Арк. 1–43.

¹⁹ Там само. Од. зб. 21. Арк. 1.

²⁰ Там само. Од. зб. 17. Арк. 1–3.

²¹ Там само. Од. зб. 33. Арк. 1–147.

²² Там само. Арк. 1.

²³ Там само. Ф. 169. Оп. 2. Од. зб. 903. Арк. 118–134.

²⁴ Там само. Ф. 653. Оп. 2. Од. зб. 2. Арк. 3,5.

²⁵ Там само. Од. зб. 1277. Арк. 1–4.

²⁶ Там само. Од. зб. 725. Арк. 1–18.

²⁷ Там само. Од. зб. 1138. Арк. 1–13.

²⁸ Там само. Ф. 1359. Оп. 1. Од. зб. 34. Арк. 76–82.

²⁹ Там само. Од. зб. 110. Арк. 1–5.

³⁰ Там само. Од. зб. 216. Арк. 23.

³⁰ Там само. Од. зб. 217. Арк. 2.

The article reveals the life and creation of Polina Mykytivna Samiylenko, the coryphaeus of the Ukrainian theater, based on the documents of the Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine. The particular attention is paid to the analysis of the actress' personal fund documents and the period of blossoming of her theatrical career (1911–1931).

Key words: the Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine; the personal fond; archival documents; actress; theater; «Molodyi theater»; Theater named after Ivan Franko; Les Kurbas; Amvrosiy Buchma; Hnat Yura; Polina Niatko.